

Klipp i middelalderarkivet

Hemsedal stavkirketuft.

Hemsedal stavkirke, som ble revet i 1880-årene, sto på en flate sydøst for Kirkebøen. Kirken ble ombygget flere ganger, således ble skipet utvidet mot vest i 1813 og koret mot øst i 1714, men de eldste delene av kirken, skipets indre reisning og spesielt portalene, som er bevart i Universitetets Oldsaksamling, tyder på at kirken er bygget i første halvdel av 1200-årene. Kirketufta ble utgravet i tiden 20 mai- 20 juni 1963, og de funne gjenstander oversendes herved til Universitetets Oldsaksamling sammen med en fortegnelse over gjenstandene og hvor de er funnet.

Før utgravningen stakk adskillig av grunnmurene og stenfyllingen innenfor dem opp av gresset, og da gressstorven var fjernet, trådte de bevarte grunnmurer og den innenforliggende stenfylling frem. De øverste stener i grunnmurene må være fjernet, og stenfyllingen må ha ligget direkte under gulvet. Stenfyllingen har ligget udekket etter at kirken ble revet, og i gressroten over og mellom stenene ble det funnet gjenstander fra nyere tid sammen med middelaldermynter. Stenfyllingen lå direkte på aurgrus som må ha dannet terreng før kirken ble bygget, og jorden mellom stenene må være avsatt av det som er drysset ned under gulvene. Det var ikke mulig å skjelne mellom jordlag i de stenfylte partiene.

I koret var det et stort gravkammer som opptok det opprinnelige kors bredde i partiet vest for ~~alt~~ fundamentet. Gravkammeret ble bare utgravet så dypt at kistene kunne påvises. I skipets midtre og nordøstre del var det graver som dels ble fullt dels partielt utgravet. I den vestre del av skipet, som var kirkegård inntil skipet ble utvidet vestover i 1813, ble utgravningen bare ført ned til kirkegårdsnivå. De stener som har tilhørt kirkens grunnmurer er blitt liggende, men forøvrig er stenfyllinger og påført og avsatt jord blitt fjernet med til naturbakkens aurgrus. Jordmassene er siktet gjennom trådduk med 6mm. ruteavstand.

Oslo mars 1965

Håkon Christie

Håkon Christie

HC:AS

C.31607-20.

Hemsedal stavkirketuft.

Fortegnelse over gjenstander funnet ved utgravningene 20. mai -
20. juni 1963.

Vindusglass. 78 brudd av grønt vindusglass med knipset kant.

- x5 a-n 14 stk. funnet i koret
- x6 a 18 " - " -
- x6 b 23 " - " -
- x6 c 11 " - " - skipet
- x6 d 12 " - " - koret

Vindusbly. 3 stykker av blyinnfatning for vindusruter.

- x12 1 stk. funnet i sakristiet
- x23 2 " " " koret

Smykker av metall.

- x13. Diverse hekter, 2 fragmenter av kjeder, løv fra søljer, en ringformet spenne/ ^{eller} smette ornert med tynne, radiærtstilte streker, diameter 2.7 cm, samt del av en fingerring med kvadratisk, rutegravert pryddplate. Funnet i gressroten i koret.
- x14. Diverse hekter, fragmenter av kjeder og løv fra bunadsølv funnet i sakristiet.
- x22 a-f funnet i gressroten i skipets midtre og østre del.
- x22 a 5 stk. løv fra bunadsøljer
- x22 b Skjorteknapp med to hoder og hekte 2,5 cm lang
- x22 c 6 små prydringer
- x22 d 2 nåler
- x22 e 1 lite sølvkors med siksakbord langs kantene og i krysset. 1,2 cm høyt og bredt
- x22 f 1 sølvhekte. 2 cm lang
- x35 a-d funnet i skipets østre del
- x35 a 2 fragmenter av metallkjeder
- x35 b 1 sølvknapp (tinn?)
- x35 c 1 nål (smette) diam 2 cm
- x35 d 1 sølvring med liten fastlodde rosett, diam. 2 cm.
dessuten diverse fragmenter av bunadsølv og stor nål.

X36 a-b Funnet i koret inntil alterfundamentets østside.

Knapper av metall

bl. n. 4.

- X18. 6 runde knapper ^{samt} ~~som~~ et fragment. Den ene er en flat tinnknapp som er ornert med riflet midtfelt hvori bladgren. Funnet i koret.
- X19. 2 knapper funnet i koret.
- 20a-c funnet i skipets vestre del
- X20 a Del av knapp eller nål, 8-kantet med inngravert rosett.
- X20 b 1 rund, gjennombrudt knapp eller nål
- X20 c Del av riftet beslag
- X34 6 knapper, derav 2 med hvelvet, gjennombrudt hode, diam. 1.5 cm og 1,6 cm. Funnet i gressroten i skipets midtre og østre del.

Smykker av glass

- X31 a-c funnet i skipets midtre del
- X31 a Klar, mangesidert glassperle
- X31 b Halvdelen av blå, kuleformet glassperle
- X31 c Liten sirkulær glassplate, violett
- X31 d Klar halvkule funnet i koret

Glass fra bruks- og pyntegjenstander.

- X8 a 9 stk. klart glass med smale riller i den ene siden, antagelig fra flakong.
- X8 b 2 stk. lignende, grønlige glass
- X8 c 3 små betar av blått glass
- X8 d 1 stort og 4 små stykker rødfiolett glass
- X9 Ovalt brilleglass
- X30 Glassfragment fra vase eller skål

Stentøy

- X26 8 stykker stentøy av gult gods med gråhvit glasur. 2 av stykkene har blå dekor

Krittpipedeler

- X27. 24 deler av krittpipemunnstykker

Trepropp med skrugang.

- X7. Kuleformet propp med utstikkende gjenget spiss, muligens lokk til luktevanntannhus, 1.9 cm lang. Funnet i gressroten i korets østre del.

Bergkrystall

- X29. Stykke av bergkrystall, 2.4 cm lang. Funnet i skipets østre del

Flint

4. X4. 3 små flintstykker funnet i koret

Blykule

- X11. Blykule funnet i skipets søndre del

Messing

- X2. Messingklomp funnet i sakristiet
X3a-h funnet i koret
X3a 2 smale messinglameller brukt som beslag på hver side av et trestykke 1 cm tykt, 3.7cm langt
X3b-d 3 små fragmenter av messingblikkbeslag
X3e-h 4 små messingklomper
X21. Fragment av messingblikk funnet i skipets midtre del
X24. 2 messingfragmenter fra korets gravfyll
X15. Messingblikkstrimmelt med gjennombrudt kapitalskrift. Strimmelen er gått i 2 deler men har samlet lengde 15.5 cm og har innskriften: SALIGE MAND. Har vel vært festet til kiste eller epitafium. Funnet i sakristiet.
X33a-b Bokspenner funnet i koret
X33a Støpt ornament
X33b strek-gravert ornament

Blybeslag

- X32 Blybeslag, muligens vindusbly, funnet i skipets midtre del

Jernsaker

- X1. Nål eller syl, 8,8 cm lang
X10. Jernkrok, 7,4 cm lang, funnet i gravkjeller i korets vestre del
X16. Pilespiss, 13,3 cm lang. Funnet i gressroten i skipets s.ø. hjørne
X17a-fj funnet i koret
X17a-i 9 fragmenter av kniver, lengde 12,5cm, 8,6cm, 7,9cm, 6cm, 5,5cm, 5cm, 4,4cm, 3,7cm og 2,7cm
X17 j 4-sidet kile eller bolt
25a-c funnet i gravfyll i korets vestre del
X25a Dopsko eller holk, 5cm lang
X25b-c Fragment av tynn jernstang og krok
X28. Hempe med trinse, 2,7cm lang. Funnet i gressroten i korets østre del.

X36. Spenne, 6,5cm diam, funnet i koret inntil alterfundamentets østside.

X37. Jerngjenstand, krokformet i den ene enden, utsmidd sirkulært i den andre, 9,5 cm lang

Seglstamp av bly

X38. Seglstamp av bly, mandorlaformet, 8 cm høy og 5,2 cm bred. Fremstilling av sittende biskop. Innskrift langs kanten. Funnet inntil syvestsiden av alterfundamentet. Seglstampen har vært til undersøkelse i Riksarkivet, og for videre opplysninger kan henvises til førstearkivar Hamre og arkivar Sandåker.

Mynter

Det ble i alt funnet 250 mynter som er innlevert til Universitetets Myntkabinett.

Oslo, 16. mars 1965

Håkon Christie
Håkon Christie

57 Funnmynter fra tomta etter Hemsedal stavkirke,

Buskerud

Hemsedal, som ligger lengst nord i Buskerud fylke er ei utpreget fjellbygd. Hemsedal herred, som i nordøst grenser til Oppland fylke, i nordvest til Sogn og Fjordane, svarer til Hemsedal hærkesogn innen Gol prestegjeld.

Hemsedal stavkirke ble revet i 1882, og ny kirke ble reist et stykke unna.

Tomta etter stavkirka ble liggende brakk inntil Riksantikvarens folk sommeren 1963 foretok arkeologiske utgravninger her. Undersøkelsene ble ledet av arkitekt Håkon Christie.

De eldste delene av stavkirka ble trolig bygget i første halvdel av 1200-årene. I årenes løp ble det foretatt ombygginger, koret ble forlenget mot øst i 1714, i 1813 ble skipet forlenget mot vest.

Fotografiet fig. 1, som er tatt 14 mai 1874 av lærer Arnesen i Gol. Trageten viser kirka som den så ut etter siste ombygging.

Under utgravningene sommeren 1963 ble det funnet 250 mynter og myntliknende stykker som ble innlevert til Universitetets Myntkabinett om høsten samme året.

Eldst blant funnmyntene er en norsk brakteat, fra Sverre Sigurdssons tid (1184-1202), den yngste er en norsk ti-øre fra 1878.

Funnmyntenenes fordeling på land og tid:

NORGE.

Sverre Sigurdssons tid.....	1.
Håkon Håkonssons tid, (1217-1263).....	8.
Magnus Lagabøter og hans sønner (1263-1319)...	87.
Senere middelalder.....	8 .
Etter 1600.....	68.

DANMARK.

Middelalder.....	12.
Etter 1600.....	54.

TYSKLAND.

Middelalder.....	8 .
Etter 1600.....	2.

UTYDET, hulpenning 14-16. årh.....	1.
MYNTLIKNEDE, metallstykke.....	1.

SUM :

250.

Brakteaten nr. 2 fra Hemsedal kirke er ikke publisert tidligere. Myntbildet viser et kronet mannshode en face, med perlering rundt.

Av omskriften kan såvidt leses bokstavene +R^e ET^{CO}
Vekta er 0,158g. Brakteaten synes å være av godt sølv. Typen kjennes bare i to eksemplarer, det andre kommer fra Hvaler kirke, Østfold, dette veier 0,135g.

På dette eksemplaret kan en av bokstavene i omskriften lese COMES+

Den fullstendige tekst på begge eksemplarene skal sikkert være +R^eX ET COMES²⁾, dvs. konge og jarl.

Vi våger foreløpig å anta at denne brakteattypen er av norsk opprinnelse.

Omskriften +R^eX ET COMES finner vi også på en brakteat hvor myntbildet er et arnet. Hva det skal forestille er ikke godt å si, det minner mest om et oksehode med bred mule sett forfra. Denne brakteattypen kjennes i minst tre eksemplarer; ett fra Ål kirke i Hallingdal³⁾, ett fra Urnes kirke i Sogn,⁴⁾ og endelig ett eller flere fra Konghellefunnet (Person gr. XXII, nr. 47).

Ikke bare omskriftens ordlyd, men også bokstavenes form er lik for de to typene, og vi får tro at de er preget på omlag samme tid.

Konghelleskatten, som trolig kom i jorda omkring 1280⁵⁾; har mynt både fra Håkon Håkonssons og Magnus Lagabøters tid. Brakteaten nr. 2 fra Hemsedal synes, som alt nevnt, å være av godt sølv, og står dessuten i fabrikk, stil og vekt nær enkelte av brakteatene fra Dælifunnet, som kom i jorda omkring år 1200.⁶⁾ En datering til Håkon Håkonssons tid skulle derfor ikke være urimelig.

Hva står så omskriften REX ET COMES for? Fra de første årene av det 13. århundre er det jo flere muligheter. Ei tid var det endog to jarler samtidig, birkebeineren Håkon Galen og bagleren Philippus Simonsson. Men en vil kanskje helst tenke seg at det siktes til Håkon Håkonsson og hans medregent og formynder Skule Bårdsson jarl. Om dette ervriktig må myntene være

preget før 1237, da Skule fikk tittelen hertug, men forevrig ble satt utafør riksstyret. En kunne videre tenke seg den sannsynlige p regningstid innskrenket til perioden fra 1217, da Håkon Håkonsson ble hyllet som konge, til 1223, da hans kongedømme ved et møte av stormenn, geistlige og bønder ble dømt rettsgyldig etter St. Olavs lov av landets lagmenn. Skule Þarl måtte fra da av ta sin tredjedel av riket nordafjells, istedet for som tidligere, på Østlandet.

Fortegnelse over funnmyntene.

NORGE.

Sverre Sigurdssons tid. (1184-1202)

1. Brakteat. S i glatt ring. Schive VII,3-4.

Håkon Håkonssons tid. (1217-1263)

*2. Brakteat. Hode en face, perlering.
Omskrift: REX(E)TCO(MES)

3. " A. Tønsbergfunnet gr.III. side 59,fig.3.

*4. " B. Jfr. Schive Tillæg 16.

*5. " Stjerne. Schive VIII,74.

*6. " Kors med kule i korsvinklene. Jfr. Konghellefunnet
nr.3 og 5.

*7. " N eller M. Schive XI,23 eller Konghellefunnet
nr.17.

*8. " K og stjerne. W.Berg side 260; fig.14.

9. " Fragmentarisk, utyd.

Magnus Lagabøters tid (1263-1280)

10-11. Brakteat. Kronet hode en face. Schive XI,34.

*12. " Kronet hode i profil. " XI,39.

13. " " " XI,36-54.

14-15. " " " XI,54.

16. " " " XI,36-58.

*17-22. " Krone. " XI,60-65.

23. " " " XI,69.

24. " " " XI,70.

25-32. Brakteater, utydelige, fragmentariske. Jfr. Schive XI,26-71

Brakteater 1280-1319.

33-34.	Kronet hode en face.	Schive XII,72.
35.	"	" XII,73.
36-37.	"	" XII,72-73.
38.	Kronet hode en face.	Jfr. Schive XI,72-73. og XII,26-31. (1160-70)
39.	"	Schive XII,14-15.
40-47.	"	" XII,5-13.
48.	Kronet hode en face.	Jfr. Schive XII XI, 35.
49.	"	" " XII,26.
50-51.	"	" " XII,31.
52-56.	"	Schive XII,32-35.
57-59.	"	" XII,36.
60-61.	"	" XII,36-37.
62-63.	"	" XII,32-37.
64.	Kronet hode en face.	XII,24, men med perlering.

Ærik Magnusson. Tosidig mynt,

65.	Penning.	Krone/ kors.	Schive IX,40.
66-68.	Halvpenning.	Løve i skjold/kors.	Schive IX,29-33.
69-73.	Kvartpenning.	Kronet hode en face/kors.	Schive IX,16.
74.	"	Løve i skjold/kors.	Schive IX,35-36.

Hertug Håkon Magnusson. Tosidig mynt,

75.	Penning.	Hertugkrone/kors	Schive X,16.
76-80.	Halvpenning.	Hode i profil/kors.	Schive X,7.
81-85.	Kvartpenning.	Hode i profil/kors.	Schive X,8-12.

Håkon V. Magnusson. Tosidig mynt.
.....

86. Penning. Hode en face/h. Schive X, 40.
87-88. Penning. Krone/A. " X, 5.
89. " Krone/B. " X, 9-10
90-92. Halvpenning. Hode en face/h. Schive XI, 3.
93. " " " XI, 2.
94-96. " Hode en face/kors. " X, 21.

Magnus Eriksson.
.....

- 97-98. Hulpenning. To motvente kroner. Schive XI, 13-14.

Håkon VI. Magnusson.
.....

99. Hulpenning. Kronet h. Schive XII, 47.

Gaute Ivarsson.
.....

100. Hulpenning. Øks i strålerand. Schive XVII, 30.

Hans.
.....

101. Hvid, Bergen. Schou, 169.
102. " " " 170.
103. Hvid. Schou 187.

Christian III.
.....

104. Skilling. 1533. Bergen. Schou 1.

Christian IV.
.....

105. 2 skilling 1647. Schou 39.
106. Skilling " " 50.
107. 2 skilling 1651. " 60.
108. Skilling 1659. " 121.

Frederik III.
.....

107.	2 skilling	1651.	Schou	60.
108.	Skilling	1653.	"	121.
109.	"	1654.	"	98.
110.	"	1657.	"	74.
111.	"	1659.	"	122.
112.	2 skilling	1662.	"	64.
113.	Skilling	1663.	"	50.
114.	"	1664.	"	73.
115.	2 skilling	1666.	"	160.
116.	"	1668.	"	104.
117.	"	1670.	"	25.

Christian V.
.....

118.	2 skilling	1670.	Schou	33.
119.	"	1677.		
120.	Skilling	1682.	"	39.
121.	1/2 skilling	1682.	"	40.
122.	2 skilling	1691.	"	52.
123.	"	1692.	"	44.
124.	"	1697.	"	10.

Frederik IV.
.....

125.	2 skilling	1701.	Schou	9.
126.	"	1704.	"	26.
127.	"	1707.	"	2.
128.	"	1709.	"	6.
129.	"	1710.	"	7.
130.	"	1712.	"	9.
131-132.	"	1713.	"	9.
133.	"	1716.	"	18.
134.	"	1724.	"	5.

Christian VI.
.....

135.	8 skilling	1734.	Schou	5.
------	------------	-------	-------	----

Frederik V.
.....

136.	2 skilling	1761.	Schou	11.
137.	"	1763.	"	17.
138-140.	Skilling	1764.	"	22-24.
141-44.	"	1765.	"	9.

145-146.

Christian VII.
.....

145-146.	Skilling	1769.	Schou	12.
147.	"	1770.	"	2.
148.	2 skilling	1779.	"	7.
149	"	1780.	"	4.
150.	2Skilling	1782.	"	14-17.
151.	"	1786.	"	4.
152.-153.	"	1787.	"	16.
154.	"	1888.	"	17.

15

Carl XIII.
.....

155.	Skilling	1816.	Bjørnstad & Holst	nr. 1.
------	----------	-------	-------------------	--------

156. " "

Carl Johan.
.....

156.	Skilling	1819.	Bjørnstad & Holst	nr.5.
157-158.	"	1820.	"	" 1.
159.	2 skilling	1822.	"	" 1.
160.	"	1825.	"	" 2.
161-162.	"	1842.	"	" 2.

Carl XV.
.....

163-64.	1/2 skilling	1867.	Bjørnstad & Holst	nr. 3.
165.	2 skilling	1870.	"	4.
166.	"	1871.	"	2.

Oscar II.
.....

167.	10 ore	1876.	Bjørnstad & Host	nr. 3
168-171.	Ore	1876.	"	" 6.
172.	10 ore	1878.	"	4

DANMARK.

Erik Menved. (1286-1319)
.....

173. Kopperpenning. Slesvig. Mansfred-Büllner nr.523.

Erik av Pommern.
.....

174. Gros ,Gurre. ca. 1435. N.N.Å. 1955. s.83, nr.75ff.

175. Hulpenning. Krone. Schive XIII,20.

176. " " " XIII,21.

Riksrådet 1448.
.....

177-178. Hvid u.å. Schou 11.

Christian I.
.....

179-180. Hvid u.å. Schou 1-11.

Hans.
.....

181-182. Hvid, Malmø. Schou 152-165.

183. " Ålborg. " 102-118.

Frederik III.
.....

184. 4 skilling 1563. Schou 133.

Christian IV.
.....

185. Hvid 1602. Schou 12.

186-187. Skilling 1621. Schou 80-95.

188-190. 2 skilling 1625. " 52-66.

Frederik III.
.....

191-192.	2 skilling	1653.	Schou	102.
193.	"	1654.	"	38.
194.	"	1658.	"	29-44.
195.	"	1659.	"	
196.	"	1661.	"	55.
197-198.	"	1667.	"	109-126.

Christian V.
.....

199-200.	Skilling	1676.	Schou	28.
200-211.	2 skilling	1677.	"	31-47.
212.	"	1679.	"	6.
213.	"	1680.	"	36.
214-215.	"	1681.	"	40-50.
216.	Skilling	1686.	"	38.
217.	2 skilling	1694.	"	46.

Frederik IV.
.....

218-219.	2 skilling	1712.	Schou	8.
220.	"	1713.	"	8.
221.	Skilling	1719.	"	12.
222.	"	1722.	"	4.
223.	4 skilling	1728.	"	3.

Frederik V.
.....

224-225.	Skilling	1762.	Schou	18-20.
226-227.	"	1763.	"	18.
228-229.	"	1764.	"	20.

Christian VII.
.....

230-231.	Skilling	1771.	Schou	9.
232-235.	"	1779.	"	10.
236.	2 skilling	1781.	"	8.
237-238.	"	1782.	"	7.

TYSKLAND.

Schleswig-Holstein.

239. Friedrich IV. 1/48 taler 1701. Lange I, nr. 440a.

Rostock.

240. Scherf. 15. århundre. Oertzen 202.

Hamburg.

241. Sechsling 1621. Gaedeckens II, s. 310, nr. 1055.

Dortmund.

242. Pfennig 1400-1500. Windisch-Grätz III, s. 911, nr. 13252.

Hulpenninger med oksehode.

243. Sæther 12a.

244. " 13.

245. " 16.

246, 247. " 17.

248. " 20.

Utydelig hulpenning. 14-16 århundre.

249.

Myntliknende metallstykker.

250.

Litteratur.
.....

Berg, W. Augustinerklosteret i Konungahälla.
Bidrag till kännedom om Göteborgs och Bohusläns
fornminnen och historia.
Göteborg 1894.

Bjørnstad, O.C. og Holst, H. Norges mynter etter 1814.
Oslo 1927.

Gaedechens, O.C. Hamburgische Münzen und Medaillen. II.
Hamburg 1876.

Konghellefunnet. Person, E. Myntskatten från Kungahälla.
Göteborg och Bohusläns Fornminnesförenings
Tidskrift 1937.
Göteborg 1938.

Lange. Chr. Langes Sammlang Schleswig-Holsteinischer
Münzen und Medaillen. I.
Berlin 1908.

Mansfred-Büllner, N.V. Afbildninger af samtlige hidtil
kjendte Danske Mønter fra Tidsrummet 1241-1377.
København 1887. ved C.J. Holm.
København 19

Oertzen, O. Die mecklenburgischen Münzen des Grossherzog-
lichen Münzkabinetts.
Schwerin 1900.

Schive, C.J. Norges Mynter i Middelalderen.
Christiania 1865.

Schou, H. Beskrivelse av danske og norske mønter 1448-1814.
København 1926.

~~XX~~
~~XXXXXXXXXXXX~~

XX

Sæther, O. Mecklenburgske oksehodebrakteater i norske
kirkefunn.
N.N.U.M. november 1965.

Tønsbergfunnet. Holst, H. Brakteatfunnet fra Tønsberg.
N.N.Å. 1950.

Windisch-Grätz. Collection Ernst prinz zu Windisch-Grätz.
Beschrieben und bearbeitet von Eduard Fiala.
B.III. Münzen und Medaillen von Deutschland und
der Schweiz.
Praha 1903.

Stemmedal stavkirke, mulig 68/2, utvokhold utvok.

Stemmedal s, Gol fo. Stemmedal k, Buskerud.

Reg. nr. F 75. 1498 H 10. Reg. 1976. OK.